

se má uskutečnit bez předpokladu určitého pojmu, nemůže být nic jiného než stav mysli ve svobodné činnosti obrazotvornosti a rozvažování (pokud, jak to *poznání vůbec* vyžaduje, jsou v souladu); přitom jsme si vědomi, že tento subjektivní vztah, vhodný k poznání vůbec, musí rovněž platit pro každého, a tudíž být obecně sdělitelný, tak jako je každé určité poznání, které přece vždy spočívá v onom vztahu jakožto subjektivní podmínce.

Toto pouze subjektivní (estetické) posouzení předmětu nebo představy, kterou je dáván, tedy předchází libost z tohoto předmětu a je důvodem této libosti z harmonie poznávacích schopností; ale jedině na oné všeobecnosti subjektivních podmínek posuzování předmětů se zakládá tato všeobecná subjektivní platnost zalíbení, jež spojujeme s představou předmětu, který nazýváme krásným.

To, že možnost sdělovat svůj stav mysli, i kdyby jen vzhledem k poznávacím schopnostem, je spojena s libostí, by se dalo lehce vyvodit z přirozeného sklonu člověka k družnosti (empiricky a psychologicky). To však pro náš účel nestačí. Libost, kterou cítíme, přičítáme každému druhému v soudu vkusu jako nutnou, jako by se to, když nazveme něco krásným, dalo pokládat za vlastnost předmětu, která je v něm určena podle pojmu. Vždyť přece krása bez vztahu k pocitu subjektu není pro sebe ničím. Objasnění této otázky musíme odložit, až zodpovíme otázku: zda a jak jsou možné estetické soudy a priori.

Teď se ještě zabýváme méně závažnou otázkou: jakým způsobem si začínáme být vědomi vzájemného subjektivního souladu poznávacích sil v soudu vkusu, zda esteticky pouhým vnitřním smyslem a počítkem nebo intelektuálně vědomím naší úmyslné činnosti, jejímž prostřednictvím ony poznávací síly zapojujeme v činnost.

Kdyby byla daná představa, která způsobuje soud vkusu, pojmem, který by při posuzování předmětu sjednotil rozvažování a obrazotvornost k poznání objektu, bylo by vědomí tohoto vztahu intelektuální (jako v objektivním schematismu soudnosti, o kterém pojednává Kritika). Ale ani tehdy by soud nebyl vyřčen ve vztahu k libosti a nelibosti, nebyl by tedy soudem vkusu. Nyní ale soud vkusu určuje objekt vzhledem k zalíbení a predikátu krásy nezávisle na pojmech. Ona subjektivní jednota vztahu tedy může být znatelná jen pomocí počítku. Počitek, jehož obecnou sdělitelnost postuluje soud vkusu, je oživení obou schopností (obrazotvornosti a rozvažování) k neurčitě, ale přece jen prostřednictvím podnětu dané představy, souladné činnosti, totiž té, která náleží k poznání vůbec. Objektivní vztah sice může být jen myšlen, ale pokud je co do svých podmínek subjektivní, může být přece v působení na mysl vnímán; a při vztahu, který neklade za základ žádný pojem (jako vztah představivosti k poznávací schopnosti vůbec), není také možné žádné jiné jeho vědomí než prostřednictvím počítku působení, které spočívá v uvolněné činnosti obou vzájemným souladem oživených duševních sil

(obrazotvornosti a rozvažování). Představa, která jako jednotlivá a bez srovnání s jiným je přesto v souladu s podmínkami obecnosti, ve které rozvažování vůbec spočívá, přivádí poznávací schopnosti do onoho harmonického naladění, které požadujeme pro veškeré poznání a které proto považujeme za platné pro každého, kdo je určen tak, že může soudit prostřednictvím rozvažování spojeného se smysly (pro každého člověka).

Vysvětlení krásna, vyvozené z druhého momentu

✓ *Krásné je to, co se líbí všeobecně bez pojmu.* ✗

TŘETÍ MOMENT

soudů vkusu podle relace účelů, která je v nich vzata v úvahu

§ 10

O ÚČELNOSTI VŮBEC¹⁷

Chceme-li vysvětlit, co je účel, podle transcendentálních určení (aniž bychom předpokládali něco empirického, jako např. pocit libosti), pak je **účel předmětem pojmu, pokud je tento pojem nahlížen jako příčina onoho předmětu (reálný důvod jeho možnosti); a kauzalita pojmu vzhledem k jeho objektu je účelnost (forma finalis).** Tam, kde tedy myslíme ne snad jenom poznání předmětu, nýbrž předmět sám (jeho formu nebo existenci) jako působení, možné jen prostřednictvím pojmu tohoto účinku, tam je myšlen účel. Představa účinku je zde motivem jeho příčiny a předchází ji. **Vědomí kauzality nějaké představy, pokud jde o stav subjektu, který chce toto v sobě podržet, může zde obecně označovat to, co nazýváme libostí.** Nelibost je naproti tomu ta představa, která obsahuje důvod pro určení stavu představ k jejich vlastnímu opaku (zadržovat je nebo je odstraňovat).

Žádací schopnost, pokud ji lze určit jen prostřednictvím pojmu, to znamená jednat přiměřeně představě nějakého účelu, by byla vůlí. Účelný je ale objekt nebo stav mysli nebo také jednání, i když jejich možnost představu účelu nutně nepředpokládá, pouze proto, že jejich možnost námi může být vysvětlena a pochopena jen tehdy, pokud předpokládáme jako jejich důvod kauzalitu podle účelů, tj. vůli, která by je sestavila podle představy jistého pravidla. **Účelnost tedy může být bez účelu, pokud příčiny této formy nekládeme do vůle, ale přece jen vysvětlení její možnosti můžeme pochopit pouze tehdy, když ji odvodíme z vůle.** To, co pozorujeme, nyní nemusíme vždy nutně

nahlížet rozumem (co do možnosti pozorovaného). Můžeme tedy alespoň pozorovat účelnost co do formy, aniž bychom jí za základ kladli účel (jako matérii nexus finalis), a zjišťovat ji na předmětech, třebaže ne jinak než reflexí.

§ 11

ZÁKLADEM SOUDU VKUSU NENÍ NIC JINÉHO NEŽ FORMA
ÚČELNOSTI PŘEDMĚTU (NEBO ZPŮSOBU JEHO PŘEDSTAVY)¹⁸

Veškerý účel, je-li nahlížen jako důvod zalíbení, je spojen se zájmem jako určujícím důvodem soudu o předmětu libosti. Základem soudu vkusu tedy nemůže být subjektivní účel. Určit soud vkusu ale nemůže ani představa objektivního účelu, tj. možnosti předmětu samého podle principů spojení účelů, tedy ani pojem dobra, protože soud vkusu je estetickým a nikoli poznávacím soudem, netýká se tedy žádného pojmu o povaze a vnitřní nebo vnější možnosti předmětu prostřednictvím té nebo oné příčiny, nýbrž pouze vzájemného vztahu sil představovací schopnosti, pokud jsou určovány představou.

Nyní je tento vztah při označení předmětu za krásný spojen s pocitem libosti, a ta je soudem vkusu zároveň prohlašována za platnou pro každého; proto nemůže ani příjemnost, provázející představu, ani představa dokonalosti předmětu a pojem dobra obsahovat motiv. Nic jiného tedy než subjektivní účelnost v představě předmětu, bez jakéhokoli (ani subjektivního, ani objektivního) účelu, tudíž nic než pouhá forma účelnosti v představě, jíž je nám předmět dáván, pokud jsme si jí vědomi, nemůže tvořit zalíbení, které posuzujeme bez pojmu jako obecně sdělitelné, tedy nemůže tvořit motiv soudu vkusu.

§ 12

SOUD VKUSU SPOČÍVÁ NA DŮVODECH A PRIORI

Vytvořit a priori spojení pocitu libosti či nelibosti jakožto účinku s nějakou představou (počítkem nebo pojmem) jakožto jeho příčinou je zcela nemožné; neboť by to byl kauzální vztah, který (u předmětů zkušenosti) může být poznán vždy jen a posteriori a prostřednictvím zkušenosti samé. V Kritice praktického rozumu jsme sice skutečně cit úcty (jakožto zvláštní a pozoruhodnou modifikaci tohoto citu, který se nechce tak docela shodovat ani s pocitem libosti, ani nelibosti, které dostáváme od empirických předmětů) odvodili z obecných mravních pojmů a priori. Ale tam jsme také mohli překročit hranice zkušenosti a přizvat na pomoc kauzalitu, která spočívala na nadsmyslové

povaze subjektu, totiž kauzalitu svobody. Avšak ani zde jsme vlastně tento cit nevyvodili z ideje mravnosti jakožto příčiny, nýbrž z ní bylo vyvozeno pouze určení vůle. Ale stav mysli čímkoli určené vůle je již sám o sobě pocitem libosti a s ním identický, nepochází z něho tedy jako účinek. Toto by muselo být předpokládáno jen tehdy, kdyby pojem mravnosti jakožto dobra předcházel určení vůle zákonem; poněvadž pak by byla libost, která by byla spojena s pojmem, marně odvozována z tohoto pojmu jakožto pouhého poznání.

Podobné je to nyní s libostí v estetickém soudu; jen s tím rozdílem, že je zde pouze kontemplativní, a nezpůsobuje zájem o objekt, naproti tomu v morálním soudu je praktická. Vědomí pouze formální účelnosti v činnosti poznávacích sil subjektu při představě, kterou je dán předmět, je libost sama, protože obsahuje určující důvod činnosti subjektu vzhledem k oživení jeho poznávacích sil, tedy vnitřní kauzalitu (jež je účelná) vzhledem k poznání vůbec, ale aniž by byla omezena na určité poznání, tedy pouhou formu subjektivní účelnosti nějaké představy o estetickém soudu. Tato libost není také žádným způsobem praktická¹⁹, ani jako libost z patologického důvodu příjemnosti, ani z intelektuálního důvodu představovaného dobra. Přece však má v sobě kauzalitu, totiž bez dalšího úmyslu podržet stav představy samé a činnost poznávacích sil. Prodléváme u prohlížení krásna, protože toto prohlížení se samo posiluje a reprodukuje, což je analogické (ale přece jen ne totéž) s tím prodléváním, kdy přitažlivost v představě předmětu opakovaně vzbuzuje pozornost, přičemž mysl je pasivní.

§ 13

ČISTÝ SOUD VKUSU JE NEZÁVISLÝ NA PŮVABU A DOJETÍ²⁰

Jakýkoli zájem kazí soud vkusu a bere mu jeho nestrannost, zejména jestliže ná rozdíl od zájmu rozumu nepředesílá účelnost pocitu libosti, nýbrž ji na tomto pocitu zakládá, a to poslední se odehrává vždy v estetickém soudu o něčem, co vzbuzuje potěšení nebo bolest. Proto soudy, jež jsou takto modifikovány, si nemohou činit na obecné zalíbení buď žádný, nebo o tolik menší nárok, o co víc počítků uvedeného druhu se nachází mezi motivy vkusu. Vkus je stále ještě barbarský tam, kde potřebuje pro zalíbení příměs půvabů a dojetí, kde je dokonce činí měřítkem svého souhlasu.

Půvaby jsou nicméně často nejen počítány ke krásě (která by se vlastně měla týkat pouze formy) jako příspěvek k estetickému obecnému zalíbení, nýbrž jsou dokonce pro sebe samy vydávány za krásy, tedy matérie zalíbení je vydávána za formu. Toto nedorozumění, které, jako mnohé jiné, mající přece jen v základě něco pravdivého, lze odstranit pečlivým určením těchto pojmů.

Soud vkusu, na který nemají půvab a dojetí žádný vliv (i když je lze spojit se zalíbením v krásnu), jehož motivem tedy je pouze účelnost formy, je čistý soud vkusu.

§ 14

OBJASNĚNÍ POMOCÍ PŘÍKLADŮ

Estetické soudy mohou být stejně jako teoretické (logické) rozděleny na empirické a čisté. První jsou ty, které vyjadřují příjemnost nebo nepříjemnost, druhé ty, jež vyjadřují krásu nějakého předmětu nebo způsobu jeho představy. První jsou smyslové soudy (materiální estetické soudy), a pouze druhé (jakožto formální) jsou vlastní soudy vkusu.

Soud vkusu je tedy čistý jen v tom případě, jestliže jeho motivu není přidáváno žádné pouze empirické zalíbení. To se však děje tehdy, mají-li půvab nebo dojetí účast na soudu, kterým má být něco prohlášeno za krásné.

Nyní se opět objevují mnohé námitky, které koneckonců předstírají, že půvab je nejen nutnou ingrediencí krásy, ale že už sám o sobě postačuje, aby byl nazván krásným. Pouhá barva, např. zelená barva trávníku, pouhý tón (na rozdíl od obvyklého zvuku a šumu), např. tón houslí, je většinou o sobě prohlašován za krásný; ačkoli základem obou se zdá být jen materie představ, totiž pouze počitek, a proto by bylo příhodné nazvat je pouze příjemnými. Avšak zároveň lze zjistit, že počitky barvy a tónu je možno oprávněně považovat za krásné jen tehdy, pokud jsou oba čisté. To je určení, které se týká již formy, a také toho jediného, co se o těchto představách dá s jistotou obecně sdělit, protože lze stěží předpokládat, že kvalita počitků samých bude ve všech subjektech posuzována jednomyslně a příjemnost jedné barvy přednostně před druhou nebo tónu jednoho hudebního nástroje před tónem jiného u každého stejným způsobem.

Předpokládáme-li s *Eulerem*, že barvy jsou současně za sebou následující pulsy éteru a že tóny jsou pulsy zvukem rozechvěného vzduchu, a co je nejdůležitější, že mysl nevnímá (o čem přece vůbec nepochybují) jejich účinek na oživení orgánu jen pomocí smyslu, nýbrž také pravidelnou hru dojmů pomocí reflexe (tedy formu ve spojení různých představ), pak by barva a tón nebyly pouhými počitky, nýbrž již formálním určením jednoty jejich rozmanitosti, a pak by mohly být také samy počítány za krásné.

Čistota jednoduchého druhu počitku ale znamená, že jeho stejnorodost není rušena a přerušována žádným cizím počitkem a patří jen k formě, protože přitom lze abstrahovat od kvality onoho druhu počitku (zda a jakou barvu nebo tón představuje). Proto jsou všechny jednoduché barvy, pokud jsou čisté, pokládány za krásné; smíšené tuto přednost nemají, právě proto, že jelikož nejsou jednoduché, nemáme měřítko pro posuzování toho, zda je máme nazvat čistými nebo nečistými.

Ale pokud jde o mínění, že krásu, kterou připisujeme předmětu pro jeho formu, lze snad dokonce zvýšit půvabem, je to obvyčejný a pro pravý, neúplatný a důkladný vkus velmi škodlivý omyl; třebaže je možno ke kráse přidat půvaby, aby mysl byla představou předmětu kromě suchého zalíbení ještě zaujata a aby tak sloužily k velebení vkusu a jeho kultury, zejména je-li vkus ještě hrubý a nezkušený. Avšak ve skutečnosti soudu vkusu půvaby vadí, jestliže jakožto důvody posuzování krásy strhují pozornost na sebe. Neboť mínění, že přispívají kráse, je natolik mylné, že musí být spíše přijímány shovívavě jako něco cizího, a jen pokud onu krásnou formu neruší, když je vkus ještě slabý a nezkušený.

V malířství, sochařství, ve všech výtvarných uměních jako stavitelství a zahradnictví, pokud jsou krásnými uměními, je podstatou *kresba*, ve které základ všech vloh pro vkus netvoří to, co v počitku vytváří potěšení, ale jen to, co se líbí svou formou. Barvy, které iluminují obrys, náleží k půvabu. Mohou sice předmět o sobě oživit pro počitek, ale nemohou jej učinit hodným nahlížení ani krásným; spíše jsou tím, co vyžaduje krásná forma, z velké části dokonce omezovány, a i tam, kde se připouští půvab, jsou krásnou formou samy zušlechťovány.

Veškerá forma předmětů smyslů (vnějších a nepřímo také vnitřního) je buď *tvar*, nebo pouhá *hra*. V posledním jmenovaném případě buď *hra tvarů* (v prostoru *mimika* a *tanec*), nebo pouhá *hra počitků* (v čase). Půvab barev nebo příjemných tónů nástroje k tomu můžeme připojit, avšak vlastní předmět čistého soudu vkusu tvoří v prvním případě *kresba* a v druhém kompozice; a to, že čistota barev a tónů nebo také jejich rozmanitost a odlišnost, jak se zdá, přispívají ke kráse, znamená, že jakoby přidávají něco stejnorodého k zalíbení ve formě ne proto, že jsou samy o sobě příjemné, nýbrž protože tuto formu činí jen přesnější, určitější a názornější, a kromě toho ještě svým půvabem oživují představu tím, že vzbuzují a udržují pozornost k samotnému předmětu.

I to, co nazýváme *okrasami*, tj. to, co nepatří vnitřně k celé představě předmětu jako součást, nýbrž jen vnějškově jako přídavek, a co zároveň zvyšuje zalíbení vkusu, činí tak zase jen svou formou, například rámy obrazů nebo drapérie soch nebo kolonády kolem nádherných budov. Jestliže ale okrasa sama nespočívá v krásné formě a slouží jako např. zlatý rám pouze k tomu, aby svou přitažlivostí získala pro obraz úspěch, nazývá se okrasa, a to je právě kráse na újmu.

Pocit *dojetí*, kde je příjemnost způsobena jen prostřednictvím okamžitého zadření a následujícího silnějšího projevu životní síly, ke kráse vůbec nepatří. Vznešenost (s níž je pocit dojetí spojen) vyžaduje však jiné měřítko posuzování, než jaké je základem vkusu; a tak motivem čistého soudu vkusu není ani půvab, ani dojetí, jedním slovem žádný počitek jako materie estetického soudu.

§ 15

SOUD VKUSU JE ZCELA NEZÁVISLÝ NA POJMU DOKONALOSTI

Objektivní účelnost může být poznána jen prostřednictvím vztahu rozmanitosti k určitému účelu, tedy jen prostřednictvím nějakého pojmu. Již z toho vysvítá, že to, co je krásné, jehož posouzení má za základ pouze formální účelnost, tj. účelnost bez účelu, je zcela nezávislé na představě dobra, protože dobro předpokládá objektivní účelnost, tj. vztah předmětu k určitému účelu.

Objektivní účelnost je buď vnější, tj. užitečnost, nebo vnitřní, tj. dokonalost předmětu. Z obou hlavních předchozích rozlišení je patrné, že zalíbení v nějakém předmětu, pro něž jej nazýváme krásným, nemůže spočívat v představě jeho užitečnosti, protože by pak nebylo bezprostředním zalíbením v předmětu, a to je přece podstatnou podmínkou soudu o kráse. Avšak objektivní vnitřní účelnost, tj. dokonalost, je predikátu krásy již bližší a byla proto i známými filozofy pokládána za shodnou s krásou, ale s dodatkem, je-li myšlena mlhavě. Je nanejvýš důležité, abychom v kritice vkusu rozhodli, zda by se skutečně krása mohla převést na pojem dokonalosti.

Abychom posoudili objektivní účelnost, potřebujeme pokaždé pojem účelu (má-li být ona účelnost nikoli vnější, tj. užitečnost, nýbrž vnitřní) a pojem vnitřního účelu, který obsahuje základ vnitřní možnosti předmětu. Tak jako je účel vůbec to, čehož pojem může být nahlížen jako základ možnosti samotného předmětu, tak bude, abychom si představili objektivní účelnost nějaké věci, předcházet pojem o tom, čím má věc být; a soulad její rozmanitosti s tímto pojmem (který dává pravidlo spojení rozmanitosti ve věci) je kvalitativní dokonalost věci. Od ní se zcela odlišuje kvantitativní dokonalost jakožto úplnost každé věci ve svém druhu a pouhý pojem veličinný (veškerosti), u něhož je to, čím má věc být, myšleno již předem jako určené a ptáme se zde jen, zda má věc vše, co k tomu potřebuje. To, co je v představě nějaké věci formální, tj. sladění rozmanitosti v jednotu (bez určení, co to má být), samo o sobě vůbec neodhaluje objektivní účelnost, protože, jelikož je od této jednoty jakožto účelu (čím má věc být) abstrahováno, v mysli nahlížejícího nezůstává nic jiného než subjektivní účelnost představ. Tato účelnost snad ukazuje jistou účelnost stavu představ v subjektu a jakési jeho uspokojení v tomto stavu tím, že daná forma je pojímána v obrazotvornosti, ale neukazuje dokonalost nějakého objektu, který zde není myšlen pomocí pojmu účelu. Jako např. najdu-li v lese palouček, kolem kterého stojí stromy v kruhu, a nepředstavuji-li si přitom žádný účel, totiž že by snad mohl sloužit k tanci v přírodě, není pouhou formou dán ani v nejmenším pojem o dokonalosti. Představit si ale formální objektivní účelnost bez účelu, tj. pouhou formu dokonalosti (bez jakékoli matérie a pojmu o tom, co je přiváděno k souladu, i kdyby to byla jen idea nějaké zákonitosti vůbec), je opravdový rozpor.

Nyní je soud vkusu estetickým soudem, tj. takovým soudem, který spo-

čívá na subjektivních důvodech a jehož motivem nemůže být pojem, tedy ani pojem určitého účelu. Krásou jakožto formální subjektivní účelností není tedy v žádném případě myšlena dokonalost předmětu jakožto především formální, ale nicméně objektivní účelnost; a rozdíl mezi pojmy krásna a dobra, jako by oba byly rozlišeny jen co do logické formy a jako by první byl pouze nejasný, druhý jasný pojem dokonalosti, ale na druhé straně byly co do obsahu a původu shodné, takový rozdíl je nicotný, protože pak by mezi nimi nebyl žádný specifický rozdíl, nýbrž soud vkusu by byl stejně tak dobře soudem poznávacím jako soud, jímž je něco prohlašováno za dobré; jako např. prostý člověk, když řekne, že podvod je něco nesprávného, zakládá svůj soud na nejasných, filosof na jasných, v zásadě však oba na jedné poznávacích principech. Už jsem ale uvedl, že estetický soud je ve svém druhu jedinečný a nedává vůbec žádné poznání (ani nejasné) o objektu; poznání se odehrává pouze prostřednictvím logického soudu; naproti tomu estetický soud vztahuje představu, kterou je dán objekt, pouze k subjektu a neukazuje žádnou vlastnost předmětu, ale jen účelnou formu v určení představovacích sil, které se jím zabývají. Soud se nazývá estetický také právě proto, že jeho motivem není pojem, nýbrž pocit (vnitřního smyslu) oné jednomyslnosti ve hře duševních sil, jen pokud může být vnímána. Naproti tomu kdybychom chtěli nazvat estetickými nejasné pojmy a objektivní soud, který je má za základ, pak bychom měli rozvažování, jež soudí smyslově, nebo smysl, který by své objekty představoval pomocí pojmů, což si obojí odporuje. Schopnost tvořit pojmy, ať jsou nejasné nebo jasné, je rozvažování; a přestože k soudu vkusu jakožto estetickému soudu patří také (jako ke všem soudům) rozvažování, nepatří k soudu vkusu jako schopnost poznání předmětu, nýbrž jako schopnost určení soudu a představ o něm (bez pojmu) podle vztahu této představ k subjektu a k jeho vnitřnímu pocitu, pokud je tento soud možný podle nějakého obecného pravidla.

§ 16

SOUD VKUSU, KTERÝM JE PŘEDMĚT PROHLÁŠEN ZA KRÁSNÝ
POD PODMÍNKOU URČITÉHO POJMU, NENÍ ČISTÝ²¹

Jsou dva druhy krásy: volná krása (pulchritudo vaga) nebo pouze fundovaná krása (pulchritudo adhaerens). První nepředpokládá pojem o tom, čím má předmět být; druhá předpokládá takový pojem a dokonalost předmětu podle tohoto pojmu. První znamená (nezávisle existující) krásu té nebo oné věci; druhá, jakožto závislá na pojmu (podmíněná krása), je připisována objektům, které jsou podřízeny pojmu zvláštního účelu.

Květiny jsou svobodné přírodní krásy. Co květina vsutku má být, kromě

botanika stěží někdo ví; ale ani botanik, který na ní dokáže poznat rozmnožovací orgán rostliny, nebere na tento přírodní účel žádný ohled, soudí-li o květinách na základě vkusu. Základem tohoto soudu tedy není žádná dokonalost jakéhokoli druhu, žádná vnitřní účelnost, na niž se vztahuje syntéza rozmanitosti. Mnozí ptáci (papoušek, kolibřík, rajka), mnozí mořští korýši jsou krásou sami o sobě, která nepřísluší žádnému předmětu, určenému podle pojmu vzhledem k jeho účelu, ale líbí se svobodně a sami o sobě. Tak kresby à la grecque, ornamenty z listoví na rámech nebo papírových tapetách atd. neznamenají samy o sobě nic; nic nepředstavují, žádný objekt podřízený určitému pojmu, a jsou svobodnými krásami. K tomuto druhu lze přičíst i to, co v hudbě nazýváme fantazírováním (bez tématu), ba dokonce veškerou hudbu bez textu.

V posuzování volné krásy (co do pouhé formy) je soud vkusu čistý. Není zde předpokládán žádný pojem o nějakém účelu, kvůli němuž by měla rozmanitost sloužit danému objektu a jenž by tedy ukázal, co má tento objekt představovat. Tímto účelem by byla svoboda obrazotvornosti, která je při pozorování nějakého tvaru jakoby ve hře, jen omezoována.

Avšak **krása člověka** (a v tomto druhu **krása muže, ženy nebo dítěte**), **krása koně, nějaké stavby** (kostela, paláce, zbrojnice nebo besídky) předpokládá pojem účelu, který určuje, čím má věc být, tedy pojem její dokonalosti, a je tudíž pouze adheující krásou. Tak jako spojení toho, co je příjemné (v počítku), s krásou, která se týká vlastně jen formy, překáželo čistotě soudu vkusu, tak jeho čistotě škodí i spojení dobra (totiž k čemu je rozmanitost dobrá pro věc samu podle jejího účelu) s krásou.

Bylo by možné na nějaké budově umístit mnohé, co by se při nahlížení bezprostředně líbilo, pokud by to zrovna neměl být kostel; bylo by možné zkrášlit postavu četnými ozdobami a lehkými, ale pravidelnými tahy, jako to dělají Novozélandané se svým tetováním, jen kdyby to nebyl právě člověk; a ten by mohl mít mnohem jemnější rysy a líbivější, jemnější obrys obličeje, jen kdyby neměl představovat právě muže nebo dokonce válečníka.

Nyní je zalíbení v rozmanitosti nějaké věci ve vztahu k vnitřnímu účelu, jenž určuje její možnost, zalíbením, které je založeno na pojmu. Zalíbení v kráse je ale takové, které nepředpokládá žádný pojem, nýbrž které je bezprostředně spojeno s představou, jíž je předmět dáván (ne však myšlen). Jestliže je soud vkusu vzhledem k poslednímu zalíbení činěn závislým na účelu v prvním zalíbení jakožto rozumovém soudu a tímto omezován, pak již není svobodným a čistým soudem vkusu.

Vkus sice tímto spojením estetického zalíbení s intelektuálním získává to, že je fixován, a ačkoli není obecný, mohou mu být vzhledem k jistým účelně určeným objektům předpisována pravidla. Tato pak ale nejsou pravidla vkusu, nýbrž pouze pravidla souladu vkusu s rozumem, tj. krásna s dobrem, a díky tomu se může krásno použít jako instrument úmyslu ve věci dobra, aby bylo

naladěním mysli, které udržuje samo sebe a má subjektivní obecnou platnost, podřízeno způsobu myšlení, který může být udržen jen namáhavým předsevzetím, ale který má objektivní obecnou platnost. Lépe řečeno nezískává ani dokonalost krásou ani krása dokonalostí; ale protože se při srovnání představy, jíž je nám předmět dán, s objektem (vzhledem k tomu, čím má být) prostřednictvím pojmu nelze vyhnout tomu, abychom zároveň v subjektu tuto představu nedrželi společně s počítkem, získává tím *veškerá schopnost* představovacích sil, jsou-li oba stavy mysli v souladu.

Soud vkusu by vzhledem k předmětu s určitým vnitřním účelem byl jen tehdy čistý, kdyby soudící buď o tomto účelu neměl žádný pojem, nebo by od něho ve svém soudu abstrahoval. Ale třebaže by tento soudící vynesl správný soud vkusu tím, že by předmět posoudil jako volnou krásu, přesto by ho jiný soudící, který krásu předmětu pokládá jen za fundovanou vlastnost (má na zřeteli účel předmětu), pokáral a obvinil z falešného vkusu, i když oba soudí svým způsobem správně: jeden podle toho, co má před smysly, druhý podle toho, co má v myšlenkách. Tímto rozlišením lze urovnat mnohý spor posuzovatelů vkusu o kráse, jestliže se jim ukáže, že u jednoho jde o volnou, u druhého o fundovanou krásu, že první vynáší čistý, druhý aplikovaný soud vkusu.

§ 17

O IDEÁLU KRÁSY

Nemůže existovat žádné objektivní pravidlo vkusu, které by prostřednictvím pojmu určovalo, co je krásné. Neboť veškerý soud z tohoto pramene je estetický, tj. jeho motivem je pocit subjektu a nikoli pojem objektu. Hledat princip vkusu, který by udával obecné kritérium krásna pomocí určitých pojmu, je neplodné snažení, protože to, co je hledáno, je nemožné a samo si odporující. Obecná sdělitelnost počítku (toho, co se líbí či nelíbí), a to taková, jež se uskutečňuje bez pojmu, jednomyslnost, pokud je možná, všech dob a národů vzhledem k tomuto pocitu v představě jistých předmětů je empirické, ač slabé a pro domněnku sotva dostatečné kritérium původu vkusu, potvrzeného takto příklady, z hluboko skrytého a všem lidem společného základu jednomyslnosti v posuzování forem, ve kterých jsou jim předměty dávány.

Proto jsou některé produkty vkusu považovány za *exemplární*, ale ne tak, že by vkus mohl být získán napodobením druhých. Neboť vkus musí být samostatnou schopností. Ale kdo napodobuje nějaký vzor, ukazuje, pokud jej vystihne, sice dovednost, avšak vkus jen tehdy, dokáže-li tento vzor sám posoudit.* Z toho ale plyne, že nejvyšší vzor, praobraz vkusu je pouze idea, kterou

* Vzory vkusu v oblasti slovesných umění musí být napsány v mrtvém a učeném jazyce. V mrtvém jazyce proto, aby nepodléhaly změnám, které živé jazyky nevyhnutelně postihují, že ušlechtilé výrazy zevšední, běžné zestárnou a nově vytvořené jsou uváděny jen do krátkodobého oběhu; v učeném jazyce, aby měl gramatiku, která nepodléhá svévolným změnám módy, nýbrž má své neměnné pravidlo.

každý musí vytvořit sám v sobě a podle které musí posuzovat vše, co je objektem vkusu, co je příkladem posuzování prostřednictvím vkusu, a dokonce vkus každého. *Idea* znamená vlastně rozumový pojem a *ideál* představu jednotlivé bytosti, která je shodná s ideou. Proto onen praobraz vkusu, který ovšem spočívá na neurčité ideji rozumu o nějakém maximu, který ale přesto nemůže být představován prostřednictvím pojmů, nýbrž jen v jednotlivém znázornění, může být lépe nazýván ideálem krásna, který, ačkoli jej nevládneme, se přece jen v sobě snažíme vytvořit. Bude to však pouze **ideál obrazotvornosti**, právě proto, že nespočívá na pojmech, ale na znázornění. Schopnost znázornění ale je obrazotvornost. — Jak nyní dospějeme k takovému ideálu krásy? A priori nebo empiricky? A ještě: který druh krásna je schopný ideálu?

Nejprve je snad třeba poznamenat, že krásna, k níž má být nalezen ideál, nesmí být *vágní*, nýbrž musí být **krásou, fixovanou pojmem objektivní účelnosti**, nesmí tedy náležet objektu naprosto čistého soudu vkusu, nýbrž soudu vkusu, který je zčásti intelektualizován. To znamená, v kterém druhu důvodu posuzování se má uskutečňovat nějaký ideál, tam musí být základem nějaká idea rozumu podle určitých pojmů, která a priori určuje účel, v němž spočívá vnitřní možnost předmětu. Nelze si myslet ideál krásné květiny, krásného nábytku či krásné vyhlídky. Ale ani o krásě závislé na určitých účelech, např. o krásném domě, krásném stromě, krásné zahradě atd., si nelze představit ideál; pravděpodobně proto, že tyto účely nejsou svým pojmem dostatečně určeny a fixovány, účelnost je tedy skoro tak svobodná jako u *vágní* krásy. Jen to, co má účel své existence v sobě samém, *člověk*, jenž může rozumem sám určovat své účely nebo tam, kde je musí brát z vnějšího vněmu, je přece jen může sjednocovat s bytostnými a obecnými účely a tento soulad pak může posuzovat také esteticky: **jen tento člověk tedy může být ideálem krásy, tak jako mezi všemi předměty ve světě může být jen lidství v jeho osobě, jakožto inteligenci, ideálem dokonalosti.**

Ale k tomu jsou zapotřebí dvě věci: **za první** estetická *idea normy*, jež je **jednotlivým názorem (obrazotvorností), který představuje měřítko pro posuzování člověka jakožto toho, co náleží k zvláštnímu živočišnému druhu; za druhé** *idea rozumu*, která činí účely lidstva, pokud nemohou být představovány smyslově, principem posuzování té nebo oné postavy, prostřednictvím které se tyto účely zjevují jako její působení v jevu. *Idea normy* musí pro postavu živočicha zvláštního druhu brát své elementy ze zkušenosti; ale i nejvyšší účelnost v konstrukci postavy, která by byla vhodná pro obecné měřítko estetického posuzování každého jednotlivce tohoto druhu, obraz, který byl jakoby úmyslně základem techniky přírody a kterému je adekvátní jen druh v celku, ale žádný jednotlivec odděleně, to vše se nachází pouze v ideji toho, kdo posuzuje. Ale tato idea se svými proporcemi jakožto estetická idea může být znázorněna ve vzoru zcela in concreto. Abychom alespoň do jisté míry učí-

nili pochopitelným, jak to probíhá (neboť kdo může zcela vyrvat přírodě její tajemství?), chceme se pokusit o psychologické vysvětlení.

Nutno poznamenat, že nám naprosto nepochopitelným způsobem obrazotvornost dokáže nejen příležitostně přivolat zpět, i z dávné doby, znaky pro pojmy, ale také reprodukovat obraz a tvar nějakého předmětu z nepřeborného množství předmětů různých druhů nebo také jednoho a téhož druhu; ba dokonce, jde-li myslí o srovnání, obrazotvornost dokáže, jak se zdá skutečně, ačkoli nedostatečně pro vědomí, jakoby klást jeden obraz na druhý a kongruencí více obrazů téhož druhu obdržet něco středního, co slouží všem jako společné měřítko. Někdo viděl tisíc dospělých mužů. Chce-li nyní soudit o jejich normální velikosti, jež má být odhadnuta srovnáním, pak obrazotvornost (podle mého mínění) klade na sebe velký počet obrazů (možná všech tisíc); bude-li mi dovoleno použít zde analogie optického znázornění, v prostoru, kde se jich spojuje nejvíce, a uvnitř obrysu, kde je iluminováno místo s nejsilněji nanesenou barvou, tam je znatelná **střední velikost**, která je co do výšky i šířky vzdálena stejně od nejzazších hranic největších a nejmenších postav, a to je postava krásného muže. (Totéž by se dalo zjistit i mechanicky, kdybychom změřili všech tisíc, sečetli mezi sebou jejich výšky a zvláště šířky (a tloušťky) a sumu dělili tisícem. Obrazotvornost to však provádí dynamickým efektem, který vzniká z mnohonásobného uchopení v orgánu vnitřního smyslu.) Jestliže je nyní podobným způsobem hledána pro tohoto středního muže střední hlava, pro tuto střední nos atd., pak jsou tyto proporce základem ideje normy krásného muže v té zemi, kde je srovnání prováděno. Proto musí mít černocho nutně jinou ideu normy krásné postavy než běloch, Číňan jinou než Evropan. Stejně by to bylo se *vzorem* krásného koně nebo psa (jistě rasy). — Tato *idea normy* není odvozena z proporcí vzatých ze zkušenosti, z proporcí jakožto *určitých pravidel*, nýbrž teprve podle ní jsou možná pravidla posuzování. Je obrazem pro celý druh, který se vznáší mezi všemi jednotlivými, mnohým způsobem odlišnými názory individuí, obrazem, který příroda stanovila jako praobraz svých výtvorů v témže druhu, ale kterého, jak se zdá, v žádném jednotlivci úplně nedosáhla. *Idea normy* není v žádném případě celý *praobraz krásy* v tomto druhu, nýbrž jen forma, která tvoří neochabující podmínku veškeré krásy, tedy pouze **správnost** v znázornění druhu. Je, jak byl nazván *Polykleitův slavný Doryphoros, pravidlem* (k tomu mohla být použita též *Myronova* kráva ve svém druhu). Nemůže právě proto také obsahovat něco specificky charakteristického; neboť jinak by nebyla *ideou normy* pro druh. Její znázornění se také nelíbí svou krásou, ale jen proto, že neodporuje žádným podmínkám, při které jediné může být věc tohoto druhu krásná. Znázornění pouze odpovídá školským pravidlům.*

* Je známo, že dokonale pravidelný obličej, který slouží malíři jako model, obvykle nic neříká, protože neobsahuje nic charakteristického, vyjadřuje tedy víc ideu druhu než to, co je na osobě specifické. To, co je charakteristické natolik, že jde o přehnanost, tj. co ideji normy (účelnosti druhu) samo škodí, se jmenuje

Od ideje normy krásna je přece jen nutné ještě odlišit jeho ideál, který lze očekávat z již uvedených důvodů jedině na lidské postavě. Pokud jde o lidskou postavu, spočívá její ideál ve vyjádření mravnosti, bez níž by se předmět nelíbil obecně a přitom pozitivně (nejen negativně ve školském znázornění). Viditelné vyjádření mravních idejí, které člověka vnitřně ovládají, může být sice vzato jen ze zkušenosti; ale k tomu, aby jejich spojení se vším tím, co náš rozum spojuje s mravně dobrým v ideji nejvyšší účelnosti, — duševní dobrota nebo čistota nebo síla nebo klid atd. — bylo učiněno jakoby viditelným v tělesném vyjádření (jako účinek nitra), patří spojení čistých idejí rozumu a velké moci obrazotvornosti u toho, kdo je chce jen posuzovat, ještě víc u toho, kdo je chce znázorňovat. Správnost takového ideálu krásy je dokázána tím, že ideál nedovoluje připojit k zalíbení ve svém objektu smyslové podráždění, a přesto umožňuje mít o něj velký zájem. To pak dokazuje, že posuzování podle takového měřítká nemůže být nikdy čistě estetické, a posuzování podle ideálu krásy není pouhým soudem vkusu.

Vysvětlení krásna, vyvozené z třetího momentu

Krásna je forma účelnosti předmětu, pokud je v něm vnímána bez představy účelu.*

ČTVRTÝ MOMENT

soudu vkusu podle modalit zalíbení v předmětu

§ 18

CO JE TO MODALITA SOUDU VKUSU

O každé představě mohu říci alespoň to, že je možné, že je (jako poznání) spojena s libostí. O tom, co nazývám příjemné, říkám, že ve mně vyvolává skutečně libost. Ale o tom, co je krásné, si myslíme, že má nutný vztah k za-

karikatura. Zkušenost také ukazuje, že ony obličeje, které jsou zcela pravidelné, prozrazují, pokud jde o nitro, obvykle jen průměrného člověka; zřejmě (smíme-li předpokládat, že příroda ve vnějšku vyjadřuje proporce nitra) proto, že nevyniká-li žádná z duševních vloh nad tu proporcí, která je požadována, aby tvořila pouze člověka bez chyby, nesmí být očekáváno nic z toho, co nazýváme geniem, v němž příroda ustupuje, jak se zdá, od svých obvyklých poměrů duševních sil ve prospěch jedné jediné.

* Proti tomuto vysvětlení by bylo možné uvést, že existují věci, na nichž je vidět účelná forma, aniž bychom znali jejich účel; např. ve starých brobkách nalezené kamenné nástroje, opatřené otvorem k držení, které, ačkoli svým tvarem zřetelně prozrazují účelnost, ale není pro ně znám účel, přece proto nejsou prohrašovány za krásné. Avšak to, že jsou pokládány za umělecké dílo, stačí, abychom si museli přiznat, že jejich figura je vztahována k nějakému záměru a určitému účelu. Proto také nemáme vůbec žádné bezprostřední zalíbení v jejich prohlížení.

Naproti tomu květina, např. tulipán, je pokládána za krásnou, protože se v jejím vnímání setkáváme s jistou účelností, která tak, jak ji posuzujeme, není vztahována k žádnému účelu.

líbení. Tato nutnost je zvláštního druhu: není teoretickou objektivní nutností, kdy lze a priori poznat, že každý bude cítit toto zalíbení v předmětu, který jsem nazval krásným; ani praktickou nutností, kdy je prostřednictvím pojmů čisté rozumové vůle, která slouží jako pravidlo svobodně jednajícím bytostem, toto zalíbení nutným následkem objektivního zákona a neznamena nic jiného než to, že vůbec (bez dalšího úmyslu) máme jednat jistým způsobem. Jako nutnost, jež je myšlena v estetickém soudu, může být nazvána jen exemplární, tj. nutností souhlasu všech se soudem, který je nahlížen jako příklad obecného pravidla, jež nemůže být udáno. Jelikož estetický soud není objektivní ani poznávací soud, nemůže být tato nutnost odvozena z určitých pojmů a není tedy apodiktická. Jestě v mnohem menší míře může být vyvozena ze všeobecnosti zkušenosti (z průběžné jednomyslnosti soudů o kráse jistého předmětu). Nejde jen o to, že by zkušenost k tomu stěžila dostatečné množství dokladů, ale také o to, že se na empirických soudech nedá založit žádný pojem nutnosti tohoto soudu.

§ 19

SUBJEKTIVNÍ NUTNOST, KTEROU PŘIPISUJEME SOUDU VKUSU, JE PODMÍNĚNÁ

Soud vkusu očekává od každého souhlas; a kdo něco prohlásí za krásné chce, aby každý s předloženým předmětem závazně souhlasil a prohlásil je rovněž za krásný. Tato závaznost v estetickém soudu je tedy i podle všech dat, která jsou požadována pro posouzení, vyslovována přece jen podmíněně. Ucházíme se o souhlas každého jiného, protože k tomu máme důvod, který je všem společný. S tímto souhlasem bychom také mohli počítat, jen kdybychom si byli vždy jisti, že je daný případ správně subsumován pod uvedený důvod jako pravidlo souhlasu.

§ 20

PODMÍNKA NUTNOSTI, KTEROU SOUD VKUSU PŘEDPOKLÁDÁ, JE IDEA OBECNÉHO SMYSLU²²

Kdyby soudy vkusu (stejně jako poznávací soudy) měly určitý objektivní princip, pak by si ten, kdo je vynáší podle tohoto principu, činil nárok na bezpodmínečnou nutnost svého soudu. Kdyby neměly žádný princip, jako soudy pouhého smyslového vkusu, nepřipustili bychom vůbec žádnou nutnost těchto soudů. Musí tedy mít subjektivní princip, který určuje jen prostřednictvím citu a nikoli pojmu, ale přesto s všeobecnou platností, co se líbí nebo

nelíbí. **Takový princip by ale mohl být pokládán jen za obecný smysl,** který je podstatně odlišen od běžného rozvažování, které je také někdy nazýváno obecným smyslem (*sensus communis*). Rozvažování nesoudí podle citu, ale vždy podle pojmů, i když obvykle jen jako nejasně představených principů.

Tedy jen za předpokladu, že existuje obecný smysl (který ale nechápeme jako nějaký vnější smysl, nýbrž jako **působení vznikající ze svobodné hry našich poznávacích sil**), jen za předpokladu, říkám, takového obecného smyslu může být vyneseno soud vkusu.

§ 21

ZDA JE ODŮVODNĚNÉ PŘEDPOKLÁDAT OBECNÝ SMYSL

Poznání a soudy včetně přesvědčení, které je provází, musí být obecně sdělitelné, neboť jinak by jim nebyl vlastní soulad s objektem, byly by všechny pouze subjektivní hrou představivosti, tak jak to žádá **skepticismus**. Mají-li být poznatky sdělitelné, **musí být všeobecně sdělitelný také stav mysli, tj. naladění poznávacích sil k poznání vůbec,** a to ta proporce, kterou potřebuje představa (jíž je nám předmět dáván), aby z ní bylo učiněno poznání, protože bez této **jakožto subjektivní podmínky poznání** by nemohlo vzniknout poznání jako účinek. Tak tomu skutečně je vždy tehdy, když daný předmět prostřednictvím smyslů uvádí v činnost obrazotvornost za účelem syntézy rozmanitosti, a obrazotvornost zase uvádí v činnost rozvažování za účelem jednoty rozmanitostí v pojmech. Ale toto naladění poznávacích sil má podle rozdílnosti objektů, které jsou dávány, rozdílnou proporcí. Nicméně však musí existovat proporce, ve které tento vnitřní vztah pro oživení (jedné druhou) je **nejvýhodnější pro obě duševní síly vzhledem k poznání (daných předmětů) vůbec,** a toto naladění nemůže být určeno jinak než **citem** (ne podle pojmů). **Poněvadž nyní musí být toto naladění samo všeobecně sdělitelné, tedy také jeho pocit (při dané představě), všeobecná sdělitelnost pocitu ale předpokládá obecný smysl, můžeme tento obecný smysl odůvodněně předpokládat,** a to aniž bychom se proto opírali o psychologická pozorování, nýbrž jako nutnou podmínku všeobecné sdělitelnosti našeho poznání, která musí být předpokladem v každé logice a každém principu poznání, který není skeptický.

§ 22

NUTNOST VŠEOBECNÉHO SOUHLASU, KTERÁ JE MYŠLENA
V SOUDU VKUSU, JE SUBJEKTIVNÍ NUTNOST, JEŽ JE
ZA PŘEDPOKLADU OBECNÉHO SMYSLU PŘEDSTAVOVÁNA
JAKO OBJEKTIVNÍ

Ve všech soudech, jimiž něco prohlašujeme za krásné, nedovolujeme nikomu, aby byl jiného mínění, ačkoli náš soud nezakládáme na pojmech, nýbrž na našem citu, od kterého nevycházíme jako od něčeho soukromého, ale jako společného citu. Nyní nemůže být tento obecný smysl založen pro tento účel na zkušenosti, neboť chce opravňovat k soudům, které obsahují nějakou závaznost: **neříká, že každý s naším soudem bude souhlasit, ale že s ním má souhlasit.** Obecný smysl, jako příklad jeho soudu zde uvádím svůj soud vkusu, a proto mu připisuji **exemplární platnost,** je tedy pouhou ideální normou; za předpokladu této normy lze právem učinit pravidlem pro všechny soudy, který s touto normou souhlasí, a také zalíbení v objektu, vyjádřené v tomto soudu, neboť ačkoli je princip jen subjektivní, přesto by mohl být pokládán za **subjektivně všeobecný (idea, nutná pro každého),** pokud jde o jednomyslnost různých posuzovatelů; **takový princip by mohl stejně jako objektivní požadovat všeobecný souhlas, jen kdybychom si byli jisti, že jsme pod něj subsumovali správně.**

Tuto neurčitou normu obecného smyslu skutečně předpokládáme. Dokazuje to náš nárok na tvoření soudů vkusu. Zda vskutku existuje takový obecný smysl jako **konstitutivní princip** možnosti zkušenosti, nebo zda nám nějaký ještě vyšší princip rozumu z něho činí jen **regulativní princip,** aby v nás nejprve vzbudil tento obecný smysl pro vyšší účely; zda tedy vkus je původní a přirozená schopnost nebo pouze idea umělecké schopnosti, kterou je třeba ještě získat, takže by soud vkusu se svým předpokladem všeobecného souhlasu byl vskutku jen požadavkem rozumu, vytvořit takovou jednomyslnost smýšlení, a zda závaznost, tj. objektivní nutnost splynutí pocitu všech s jednotlivým pocitem každého, znamená jen možnost být v něm v souladu a zda soud vkusu nastoluje jen příklad užití tohoto principu — to vše zde ještě nechceme a nemůžeme zkoumat, nýbrž musíme teď soud vkusu jen rozložit do jeho elementů a spojit je nakonec v ideji obecného smyslu.

Vysvětlení krásna, vyvozené ze čtvrtého momentu

Krásné je to, co je poznáváno bez pojmu jako předmět nutného zalíbení.

OBEČNÁ POZNÁMKA K PRVNÍ ČÁSTI ANALYTIKY

Učiníme-li závěr z předchozích rozlišení, ukazuje se, že všechno směřuje k pojmu vkusu: že **vkus je schopnost posouzení předmětu ve vztahu k svobodné zákonitosti obrazotvornosti**. Musí-li být v soudu vkusu obrazotvornost zkoumána ve své svobodě, není v první řadě považována za reproduktivní, tak jak podléhá asociacím zákonům, nýbrž za **produktivní** a samočinnou (jako původkyně libovolných forem možných názorů); a třebaže je při pojímání daného předmětu smyslů **vázána na určitou formu tohoto objektu** a potud nemá svobodnou hru (jako v básnictví), přesto se dá ještě pochopit, že předmět jí může předložit právě takovou formu, která **obsahuje syntézu rozmanitosti, jak by ji obrazotvornost, kdyby jí byla ponechána naprostá svoboda, vytvořila ve shodě se zákonitostí rozvažování vůbec**. Avšak to, že **obrazotvornost je svobodná a přece sama od sebe zákonitá**, tj. že obsahuje autonomii, je rozpor. **Pouze rozvažování dává zákon**. Je-li ale obrazotvornost nucena postupovat podle určitého zákona, je její produkt, pokud jde o formu, určován pojmy, jaký má být; ale pak není zalíbení, jak jsme ukázali výše, zalíbením v krásu, nýbrž v dobru (dokonalosti, v každém případě jen formální) a soud není soudem na základě vkusu. **Zákonitost bez zákona** a subjektivní soulad obrazotvornosti s rozvažováním bez objektivního souladu, kdy představa je vztahována k určitému pojmu předmětu, jsou tedy slučitelné jen se svobodnou zákonitostí rozvažování (jež byla také nazvána účelností bez účelu) a se zvláštností soudu vkusu.

Nyní jsou geometricky pravidelné tvary, kruh, čtverec, krychle atd., kritiky vkusu uváděny obvykle jako nejjednodušší a nejnepochybnější příklady krásy; a přesto jsou nazývány pravidelnými právě proto, že si je nelze představit jinak než tak, že jsou považovány za pouhá znázornění určitého pojmu, který onomu tvaru předepisuje pravidlo (podle něhož je onen tvar jediné možný). Jeden z obou soudů musí být mylný: buď onen soud kritiků, který přisuzuje uvedeným tvarům krásu, nebo náš, který pro krásu požaduje nutně účelnost bez pojmu.

Nikdo snad nebude tvrdit, že je zapotřebí člověka s vkusem k tomu, aby v kruhu našel větší zalíbení než v nějakém hrboilatém obrysu, větší v pravidelném čtverhranu než v křivém, nepravidelném a jakoby zmrzačeném, neboť k tomu stačí prosté rozvažování a není třeba vůbec vkusu. Kde je patrný úmysl, např. posoudit velikost nějakého místa nebo učinit pochopitelným poměr částí mezi sebou a k celku v rozdělení, tam jsou nutné pravidelné tvary, a to nejjednoduššího druhu; a zalíbení nespočívá bezprostředně v pohledu na onen tvar, nýbrž v jeho užitečnosti pro všemožné úmysly. Místnost, jejíž zdi tvoří kosé úhly, zahradní prostranství stejného druhu a vůbec veškeré porušení symetrie jak ve vzhledu zvířat (např. jednookost), tak budov nebo květin se nelíbí, protože je to neúčelné, nejen prakticky vzhledem k určitému

užití těchto věcí, ale také pro posouzení v jakémkoli možném záměru. V soudu vkusu tomu tak není; ten v případě, že je čistý, spojuje zalíbení nebo nelibost bez ohledu na užití nebo účel bezprostředně s pouhou *kontemplací* předmětu.

Pravidelnost, která vede k pojmu předmětu, je sice nezbytnou podmínkou (*conditio sine qua non*) k tomu, abychom uchopili předmět v jediné představě a určili rozmanitost jeho formy. Toto určení je účel pro poznání a ve vztahu k němu je také vždy spojeno se zalíbením (které provází uskutečnění každého, i pouze problematického úmyslu). Je to pak ale pouhé schválení řešení, které odpovídá úloze, a ne svobodné a neurčitě účelné pobavení duševních sil tím, co nazýváme krásným, a při čem slouží rozvažování obrazotvornosti a ne naopak.

Na nějaké věci, jež je možná jen prostřednictvím nějakého úmyslu, na budově, dokonce i živočichu musí pravidelnost, která spočívá v symetrii, vyjadřovat jednotu názoru, která provází pojem účelu a patří také k poznání. Ale tam, kde má být udržována jen svobodná činnost představovacích sil (ale pod podmínkou, že přitom rozvažování neutrpí škodu), v parcích, výzdobě pokojů, mnohých vkusných předmětech, tam se pravidelnosti, která se vnučuje, pokud možno vyhýbáme. Proto anglický vkus v zahradách a barokní vkus v nábytku spíše přibližují svobodu obrazotvornosti k něčemu grotesknímu a v této nezávislosti na vnučování pravidel vidíme případ, kdy vkus může ukázat v náčrtech obrazotvornosti svou největší dokonalost.

Všechno upjaté pravidelné (co se blíží matematické pravidelnosti) má v sobě něco nevkusného, neboť při prohlížení neposkytuje dlouhou zábavu a nudí, pokud není výslovně jeho úmyslem poznání nebo nějaký určitý praktický účel. Naproti tomu je pro nás to, s čím si obrazotvornost může hrát nenuceně a účelně, vždy nové a pohled na to nás neznechutí. Marsden ve svém popisu Sumatry poznamenává, že tam svobodné krásy přírody člověka všude obklopují a mají proto pro něj už jen málo přitažlivosti. Když naproti tomu narazil uprostřed lesa na pepřové pole, kde tyče, na nichž se pnou tyto rostliny, mezi sebou tvoří v paralelních liniích aleje, mělo to pro něj mnoho půvabu. Z toho Marsden vyvozuje, že divoká, zdánlivě nepravidelná krása se líbí pro svou pestrost jen tomu, kdo se nasytil pohledem na pravidelnou. Avšak stačilo, aby učinil pokus zdržet se jeden den u svého pepřového pole, aby zjistil, že když se rozvažování díky pravidelnosti dostalo do nálady pro pořádek, který vždy potřebuje, předmět jej už dál nebaví, spíše se obrazotvornosti nepříjemně vnučuje, a že naproti tomu příroda, která je tam v rozmanitostech marnotratná až k bujnosti a která nepodléhá žádnému vnučování umělých pravidel, je schopna dávat jeho vkusu neustálou potravu. — Dokonce i ptáci zpěv, který nelze zařadit pod žádná hudební pravidla, zdá se mít více svobody a proto víc pro vkus než zpěv člověka, který je řízen všemi pravidly hudby, protože zpěv člověka, je-li často a dlouho opakován, se mnohem dříve znechutí. Avšak zde zřejmě zaměňujeme naši účast na veselosti onoho malého oblíbení

něho zvířátka s krásou jeho zpěvu, který, je-li úplně přesně napodoben člověkem (jak se to někdy zkouší s tlukotem slavíka), se našemu sluchu jeví jako něco nevkusného.

Ještě je třeba rozlišit krásné předměty od krásných pohledů na předměty (které často pro jejich vzdálenost už nemůžeme jasně rozeznat). V druhém případě vkus pravděpodobně není spojen ani tolik s tím, co obrazotvornost *pojímá* v tomto poňi, jako spíše s tím, co jí dává podnět k básnění, tj. s vlastními fantaziemi, jimiž se mysl baví, zatímco je nepřetržitě probouzena rozmanitostí, na kterou naráží pohled, jako snad při pohledu na proměnlivé tvary ohně v krbu nebo bublající potok; ani to, ani ono není krása, ale přesto mají pro obrazotvornost určitý půvab, protože udržují její svobodnou hru.

DRUHÁ KNIHA
Analytika vznešena²³

§ 23

PŘECHOD OD SCHOPNOSTI POSUZOVAT KRÁSNO
K SCHOPNOSTI POSUZOVAT VZNEŠENOST

✕ Krása se shoduje se vznešeností v tom, že obě se líbí samy o sobě. Dále v tom, že obě nepředpokládají smyslový ani logicky určující soud, nýbrž reflektující soud. Zalíbení zde tedy nezávisí na počítku, jako v počítku toho, co je příjemné, ani na určitém pojmu jako zalíbení v dobru, ale nicméně se vztahuje k pojmu, i když neurčito jakým. Zalíbení je tedy spojeno s pouhým znázorněním nebo schopností tohoto znázornění, přičemž je schopnost znázornění neboli obrazotvornost při daném pohledu nahlížena v souladu se *schopností pojmu* rozvažování nebo rozumu jakožto podpora těchto pojmu. Proto jsou také oba tyto soudy *jednotlivé*, a přece soudy prohlašující se za všeobecně platné pro každý subjekt, ačkoli si činí nárok pouze na pocit libosti a nikoli na poznání předmětu.

Mezi oběma soudy jsou však nápadné i značné rozdíly. To, co je v přírodě krásné, se týká formy předmětu, která tkví v omezení. Vznešenost lze naproti tomu nalézt také v předmětu postrádajícím formu, pokud je v něm nebo díky němu představována *neomezenost* a zároveň je přimýšlena její totalita, takže krásno je, jak se zdá, používáno pro znázornění neurčitého pojmu rozvažování, vznešenost ale pro znázornění neurčitého pojmu rozumu. Zalíbení je tedy v prvním případě spojeno s představou *kvality*, v druhém ale s představou *kvantity*. Poslední zalíbení je svým charakterem také silně odlišeno od prvního zalíbení tím, že toto (krásno) přímo obsahuje pocit podpory života a je proto slučitelné s půvaby a s hrou obrazotvornosti, kdežto druhé zalíbení (pocit vznešenosti) je libost, která vzniká jen nepřímou, totiž tak, že je vytvářena pocitem okamžitého zabrzdění životních sil a nato jejich ihned následujícím a o to silnějším výlevem, tedy jakožto dojetí, jak se zdá, není hrou, ale vážností v činnosti obrazotvornosti. Proto je také neslučitelné s půvaby, a protože je mysl předmětem nejen přitahována, ale střídavě také stále znovu odpuzována, obsahuje zalíbení ve vznešenosti nejen pozitivní libost, ale spíše obdiv nebo úctu, to znamená, že zaslouží být nazváno negativní libostí.

✕ Nejdůležitější a vnitřní rozdíl vznešenosti a krásna je snad ten, že budeme-li zkoumat, jak je nasnadě, nejprve jen vznešenost v přírodních objektech (vznešenost umění je totiž vždy omežována na podmínky souladu s přírodou), pak přírodní krása (samostatná) obsahuje ve své formě účelnost, kterou se zdá být předmět pro naši soudnost jakoby předurčen, a tak tvoří o sobě před-